

بررسی میزان و نحوه تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی، غیرانتفاعی

کد موضوعی: ۲۱۰

شماره مسلسل: ۱۰۹۲۷

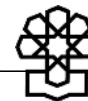
مردادماه ۱۳۹۰

دفتر: مطالعات اجتماعی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۴	مخاطبان طرح چه کسانی هستند و چه می گویند؟
۶	بخش اول - شهریه و سیر تاریخی قوانین مرتبط با آن
۱۲	بخش دوم - تعرفه های شهریه
۱۹	بخش سوم - جایگاه شهریه در برخی کشورهای خارجی
۳۲	بخش چهارم - نظرات افراد کلیدی
۳۵	پیشنهادها
۳۷	منابع و مآخذ

بررسی میزان و نحوه تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی، غیرانتفاعی

چکیده

ثبات نسبی شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی طی سال‌های اخیر، به‌رغم افزایش حقوق اعضای هیئت علمی و سایر هزینه‌ها و مقاومت دولت در این خصوص، موجب پرباشان‌خاطری مؤسسان و مدیران مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی بوده است، تا آنجا که بعضاً کوشیده‌اند تا با بهره‌گیری از ظرفیت‌های قانونگذاری مجلس را به‌طور مستقیم مرجع تعیین شهریه قرار دهند و یا دولت را به پذیرش این خواسته مکلف سازند، که «طرح نحوه تعیین شهریه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیردولتی» نمونه‌ای از این‌گونه اقدامات به‌شمار می‌رود.

بررسی تاریخی موضوع به‌ویژه در حوزه قوانین و مقررات مربوط به آموزش، نشان می‌دهد که برخورداری از آموزش رسمی از اساس مستلزم پرداخت هزینه بوده است و آموزش مجانی فقط افراد فاقد تمتع را شامل می‌شده است، هر چند که در مراحل بعدی با توجه به اجباری شدن آموزش ابتدایی از یک سو و پیروزی انقلاب اسلامی و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی دیگر اصل مذکور موضوعیت خود را از دست داده است. با این همه طی یکصد سال مورد بررسی مرجع تعیین شهریه، براساس قوانین مربوط، همواره قوه مجریه بوده است که این اختیار حسب مورد از سوی شورای عالی معارف، شورای دانشگاه تهران، شورای مرکزی دانشگاه‌ها، هیئت وزیران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) و هیئت امنای دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی (هم به‌صورت مستقل و هم با تأیید وزرای ذیربط) اعمال شده است و ورود مستقیم قانونگذار به این حوزه تاکنون سابقه نداشته است و جالب توجه اینکه طرح پیشنهادی مورد بحث نیز، ضمن توجه به جلب مشارکت ذینفعان بر مرجعیت دولت در تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی صحه می‌گذارد.

علی‌ایحال، با عنایت به قوانین و مقررات جاری و مبتنی‌بر دیدگاه‌های صاحب‌نظران و افراد کلیدی درخصوص شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی، بررسی حاضر به این نتیجه منتج شده است که:

۱. افزایش شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی، با توجه به افزایش هزینه‌ها، به‌ویژه در ارتباط با هدفمندی یارانه‌ها اجتناب‌ناپذیر است.

۲. قوانین و مقررات موجود در خصوص تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی، وافی به مقصود است و از این حیث به تصویب قانون جدیدی نیاز نیست. بلکه آنچه در این خصوص اهمیت دارد، تقویت بعد نظارتی مجلس شورای اسلامی در خصوص اجرای قوانین جاری است.

مقدمه

طرح حمایت از تأسیس و تقویت مؤسسات و مراکز آموزش عالی غیردولتی که از سوی ۳۶ نماینده به‌عنوان ماده واحده در دو بند و چهار تبصره تهیه و یک فوریت آن در جلسه علنی روز یکشنبه ۱۷ آذرماه ۱۳۸۷ به تصویب رسیده بود، در جلسه علنی روز یکشنبه ۳۰ خردادماه ۱۳۸۹ مجلس شورای اسلامی مشتمل بر سه ماده و چهار تبصره به تصویب رسید.^۱

ماده (۱) طرح به مرجع تصویب اساسنامه این‌گونه مؤسسات، محدود کردن فرآیند اداری تصویب مداوم و اعتبار اساسنامه‌های مصوب قبلی اشاره و تأکید داشت که هرگونه تغییر در این‌گونه اساسنامه‌ها لاجرم باید به پیشنهاد هیئت مؤسس و تأیید شورای عالی انقلاب فرهنگی صورت گیرد.

البته، محتوای ماده (۲) به موضوع شهریه مؤسسات معطوف است. از نظر طرح مصوب، کارگروهی متشکل از نمایندگان وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، نماینده دانشگاه آزاد اسلامی و نماینده رؤسای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیردولتی، موظف بود «الگوی میزان شهریه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی را حداکثر ظرف دو ماه تهیه و جهت تصویب به هیئت وزیران ارائه نماید».

طرح مصوب برای تعیین میزان شهریه معیارهایی از قبیل نسبت هیئت علمی تمام‌وقت به دانشجو، ترکیب اعضای هیئت علمی، سرانه فضای آموزشی، امکانات آزمایشگاهی و تحقیقاتی، سرانه فضای فرهنگی و ورزشی، نوع سیستم آموزشی، نوع رشته و گروه، مکان جغرافیایی، میزان تورم رسمی کشور و رتبه علمی در کشور، هزینه جاری، هزینه تعمیر و نگهداری و هزینه‌های توسعه‌ای کمی و کیفی را تعیین کرده بود، با این تأکید که «میزان شهریه در هر دانشگاه یا مرکز آموزش عالی باید به‌صورتی باشد که حداقل استانداردها و کیفیت آموزشی در آموزش عالی کشور که مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است رعایت شود» (تبصره «۲» ماده (۲)).

۱. پیوست نامه شماره ۲۴۷/۲۳۵۰۹ مورخ ۲۴/۴/۱۳۸۹ رئیس مجلس شورای اسلامی به دبیر شورای نگهبان.

علاوه بر اینها، ماده (۳) به معتبر بودن وقف اموال مراکز آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی که تا تاریخ تصویب قانون صیغه وقف آن جاری شده بود، تصریح داشت.

طرح مذکور از سوی شورای نگهبان قانون اساسی با این استدلال که «علاوه بر اشکالات شرعی و قانون اساسی و نیز ابهاماتی که در مواد مختلف این مصوبه وجود دارد، چون اصل طرح متضمن ورود در حیطه صلاحیت و اختیارات شورای عالی انقلاب فرهنگی است، لذا خلاف موازین شرع و مغایر اصول پنجاه و هفتم و یکصد و دهم قانون اساسی شناخته شد»^۱

با این همه، هفت ماه بعد از آن، ماده (۲) طرح مذکور با عنوان «طرح نحوه تعیین شهریه دانشگاهها و مراکز آموزش عالی غیردولتی» با امضای ۵۹ نفر از نمایندگان با قید یک فوریت برای طی مراحل تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد.^۲ این طرح که با توجیه «افزایش حقوق اعضای هیئت علمی دانشگاهها و نرخ خدمات و تورم سالیانه و ثابت ماندن شهریه مؤسسات و مراکز آموزش عالی و تقویت جایگاه قانونی و حفظ و ارتقای کیفیت آموزشی و پژوهشی» ارائه شده است فقط از یک جهت با ماده (۲) طرح قبلی تفاوت دارد و آن مستثنا ساختن دانشگاه آزاد اسلامی از مجموعه دانشگاهها و مراکز آموزش عالی غیردولتی است، که به تبع این تفکیک، عضویت نماینده دانشگاه آزاد در کارگروه مربوط منتفی شده اما در عوض دو نماینده بر تعداد نمایندگان دانشگاهها و مراکز آموزش عالی غیردولتی، در کارگروه تعیین شهریه افزوده شده است.

این جد و جهد مستمر تعداد زیادی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی برای تعیین تکلیف شهریه مؤسسات دولتی از طریق وضع قانون سؤالاتی را متبادر به ذهن می‌کند که پاسخگویی به آنها می‌تواند کلیدی برای حل مشکل باشد:

۱. مخاطبان این طرح کدامند و چه حجمی از آموزش عالی کشور را پوشش می‌دهند؟
۲. شهریه چه بخشی از هزینه‌های دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی مورد بحث را تأمین می‌کند؟
۳. آیا افزایش شهریه حلال مشکلات مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی است؟
۴. آیا راهکارهایی به‌عنوان جایگزین افزایش شهریه برای رفع مشکلات مؤسسات متصور است؟
۵. در حال حاضر سطح بندی شهریه‌ها در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی دولتی (پیام‌نور - شبانه) و غیردولتی (دانشگاه آزاد اسلامی - مؤسسات غیرانتفاعی) چگونه است و در ده سال گذشته دستخوش چه تغییراتی بوده است؟
۶. تصویب میزان شهریه و نحوه دریافت آن برعهده چه مرجعی است؟
۷. آیا در حال حاضر خلأ قانونی برای تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی وجود دارد؟

۱. نامه شماره ۸۹/۳۰/۳۸۸۲۲ مورخ ۱۳۸۹/۴/۱۲ قائم‌مقام دبیر شورای نگهبان به رئیس مجلس شورای اسلامی.

۲. شماره ثبت ۵۰۱ و تاریخ چاپ ۱۳۸۹/۱۱/۱۶.

۸. در صورتی که خلأ قانونی وجود ندارد، چه مانع یا موانعی بر سر راه افزایش شهریه وجود دارد و آیا با تصویب قانون جدید این موانع برطرف می‌شود و افزایش شهریه تحقق می‌یابد؟ گزارش می‌کوشد تا با استناد به اسناد موجود و دیدگاه‌های صاحب‌نظران به این سؤالات و دیگر سؤالات تبعی پاسخ دهد، پاسخی که بتواند راهگشای تصمیم‌گیری در طریق حل مشکل قرار گیرد.

مخاطبان طرح چه کسانی هستند و چه می‌گویند؟

با توجه به مستثنا کردن دانشگاه آزاد اسلامی از طرح تعیین شهریه، مشمولین طرح محدود به ۲۹۵ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی است که آموزش بیش از ۱۸۰ هزار دانشجو، در مقاطع مختلف تحصیلی از کاردانی تا دکتری تخصصی، را برعهده دارند. به نظر گردانندگان این مؤسسات^۱:

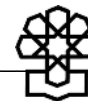
۱. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی قبل از آنکه بنگاه‌های اقتصادی باشند، مرکز فرهنگی و تربیتی برای پرورش نسل‌های آینده مملکت هستند (که با سرمایه‌گذاری در بخش آموزش عالی به کمک دولت آمده‌اند. در غیر این صورت دولت ناگزیر بود برای پاسخگویی به تقاضای این عده از داوطلبان توسط دانشگاه‌های دولتی تا چندین برابر هزینه‌های این‌گونه مؤسسات هزینه کند، حال آنکه در حال حاضر کمترین هزینه‌ای از بابت دانشجویان مؤسسات غیرانتفاعی برعهده دولت نیست).

۲. شهریه پرداختی دانشجویان منبع اصلی درآمد مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی است و از آنجا که توازن و تعادل بین درآمد و هزینه اجتناب‌ناپذیر است، بنابراین شهریه ناگزیر باید از هزینه متأثر باشد.^۲

۳. طراحی الگوی تعیین شهریه باید به‌گونه‌ای باشد که افزایش‌های ناگهانی، مقطعی و جهشی در پرداخت‌ها و هزینه‌های مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی، نظیر افزایش حقوق اعضای هیئت علمی و یا افزایش قیمت حامل‌های انرژی تحت تأثیر قانون هدفمند شدن یارانه‌ها را پوشش دهد.

۴. در سال تحصیلی ۱۳۸۸ - ۱۳۸۹ سهم هزینه‌های مربوط به حقوق و دستمزد ۷۸ درصد و سهم سایر هزینه‌ها مشتمل بر بخش‌های دانشجویی و فرهنگی و پژوهشی و تجهیزات

۱. به نقل از نامه شماره ۹۰/۳۹ مورخ ۱۳۹۰/۲/۴ دبیرکل اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی ایران.
۲. گزارش در تبیین مؤلفه‌های مختلف تعیین‌کننده قیمت تمام شده یک دانشجو، علاوه بر عوامل مذکور در بند «۲» ماده واحده به عوامل دیگری همچون استانداردهای آموزشی (نظیر تعداد دانشجو در هر کلاس، فعال بودن مؤسسه و مدت فعالیت آن، اعضای هیئت علمی و پیمانی نیمه‌وقت، تعداد دانشجویان مؤسسه، کیفیت کادر مدیریت از نظر مدرک تحصیلی و سوابق آموزشی و پژوهشی و...) و میزان سرمایه اولیه اشاره کرده است.

۱۰/۸ درصد) و بخش‌های انرژی، حمل و نقل و مواد مصرفی (۱۱/۲ درصد) و در مجموع ۲۲ درصد بوده است. براین اساس با توجه به ضریب افزایش حقوق اعضای هیئت علمی و کارکنان و میزان تورم، افزایش ۲۴ درصدی شهریه برای سال مورد بحث ضروری دانسته شده است. بر همین اساس افزایش ۴۱ درصدی هزینه‌ها و به تبع آن افزایش ۴۱ درصدی شهریه‌ها برای سال تحصیلی ۱۳۹۰ - ۱۳۹۱ مورد تقاضاست.

اما درخواست‌های افزایش شهریه به این میزان محدود نمی‌ماند، زیرا به‌زعم گردانندگان مؤسسات «در این افزایش‌ها حق سنوات اعضای هیئت علمی و نیز هیچ مبلغی جهت توسعه (این مؤسسات) در نظر گرفته نشده است، به همین منظور نیز باید در سال‌های بعد به‌طور مناسبی افزایش لازم در نظر گرفته شود»^۱.

۵. خالی ماندن ۶۰ درصد^۲ از ظرفیت دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی^۳ مهمترین عامل برای ناکافی نشان دادن شهریه‌های دریافتی است. حال آنکه در صورت زمینه‌سازی برای رفع مشکل درآمد مؤسسات مذکور، حتی با ثابت ماندن تعرفه شهریه می‌تواند به بیش از دو برابر افزایش یابد؛ اما خالی ماندن ظرفیت‌ها می‌تواند علل مختلفی داشته باشد. از جمله اینکه تعدد مؤسسات آموزش عالی، حتی در دورافتاده‌ترین نقاط کشور، دست داوطلبان را در انتخاب رشته محل بازمی‌گذارد به طوری که فرآیند پذیرش دانشجویان در عرصه‌ای رقابتی تحقق می‌یابد، که در این عرصه متقاضی به ساده‌ترین راه دسترسی، رشته و سطح تحصیلی، اعتبار مؤسسه و هزینه‌های مترتب بر انتخاب خود می‌اندیشد. در همین ارتباط از آنجا که بسیاری از داوطلبان امکان پرداخت شهریه تعیین شده را ندارند و از سویی غالب رشته‌های تحصیلی این‌گونه مؤسسات در مقطع کاردانی است، که برای غالب داوطلبان به خصوص داوطلبان غیربومی جاذبه چندانی ندارد، خالی ماندن بخشی از ظرفیت این مؤسسات پیش‌بینی نشده نیست.

۱. به‌رغم محاسبات پیش‌گفته، دبیرکل و رئیس شورای مرکزی اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی ایران در نامه‌ای به‌عنوان مدیر کل دفتر آموزش‌های آزاد وزارت علوم تحقیقات و فناوری (۹۰/۴ مورخ ۱۳۹۰/۱/۱۶) با توجه به اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها، خالی ماندن بخشی از ظرفیت‌ها، تورم، افزایش حقوق اعضای هیئت علمی و کارکنان، افزایش بهای زمین، ساختمان و تجهیزات آموزشی، کارگاهی و آزمایشگاهی و لزوم صرف هزینه برای ارتقای کیفیت فعالیت‌های فرهنگی، آموزشی و پژوهشی درخواست کرده است که برای سال تحصیلی ۱۳۹۰ - ۱۳۹۱ نرخ شهریه ثابت و معتبر کلیه ورودی‌ها به میزان ۳۰ درصد بر مبنای شهریه سال ۱۳۸۸ افزایش یابد.

۲. نامه شماره ۸۹/۶۱۵ مورخ ۱۳۸۹/۷/۴ دبیر کل و رئیس شورای مرکزی اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های غیردولتی غیرانتفاعی ایران به نایب رئیس مجلس شورای اسلامی.

۳. به استناد نامه شماره ۱۳۸۹/۶۰۱ مورخ ۱۳۸۹/۶/۲۹ دبیر کل و رئیس شورای مرکزی اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های غیردولتی غیرانتفاعی ایران به رئیس سازمان سنجش آموزش کشور، در دوره کاردانی تعدادی از مؤسسات مذکور با ظرفیت رسمی ۳۱۹۱۰ نفر تنها ۹۹۳۳ نفر برای نام‌نویسی مراجعه کرده‌اند و به این ترتیب قریب ۶۷ درصد ظرفیت‌ها بلااستفاده باقی‌مانده است، اما در دوره کارشناسی برای ظرفیت اسمی ۱۳۹۶۷ نفر، ۷۳۶۳ نفر نام‌نویسی کرده‌اند که ظرفیت بلااستفاده کمی بیش از ۴۷ درصد بوده است.

۶. اجرای قانون هدفمند شدن یارانه‌ها از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ و به تبع آن آزاد شدن قیمت حامل‌های انرژی مستقیماً و غیرمستقیماً بر هزینه‌های جاری این مؤسسات خواهد افزود و بر این اساس ادامه حیات آنها با دشواری بیشتری روبرو خواهد بود و به این لحاظ پیش‌بینی شده است که بر اصرار آنها مبنی بر افزایش شهریه افزوده شود، هرچند که این افزایش خود می‌تواند اقبال کمتر داوطلبان را برای انتخاب این مؤسسات در برداشته باشد.

بخش اول - شهریه و سیر تاریخی قوانین مرتبط با آن

شهریه در فرهنگ آموزشی ایرانیان در دو معنی متفاوت یعنی:

۱. کمک‌هزینه تحصیلی،

۲. حق‌التعلیم.

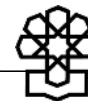
به‌کار رفته است.^۱ در معنی اول که به‌خصوص در حوزه‌های علمی متداول بوده و هست، مدرس برای کمک به طلبه و رفع دغدغه‌های معیشتی وی ماهیانه از محل وجوه در اختیار خود مبلغی را به طلاب حوزه تدریس خود اختصاص داده و می‌دهد و در معنی دوم مؤسسه آموزشی در ازای خدماتی که به متعلم ارائه می‌دهد تمام یا قسمتی از هزینه‌ها را مطالبه می‌کند.

در زبان انگلیسی الفاظ و عبارات Tuition Fees، Tuition Payments، Tuition به‌جای لفظ شهریه در زبان فارسی کاربرد دارد و آن اطلاق به مجموعه وجوهی است که کالج یا دانشگاه برای ارائه آموزش و تدریس و خدمات مرتبط با آن مطالبه می‌کند.^۲

• قانون اساسی معارف مصوب ۹ عقرب (آبان) ۱۲۹۰ نخستین سند قانونی است که به تعیین تکلیف هزینه‌های آموزش و محل تأمین آن پرداخته است. به موجب قانون مذکور مخارج مدارس ابتدایی در قصبات و بلاد و نیز مخارج مکاتب دهکده به‌عهده دولت گذاشته شده است که تأمین این مخارج در مورد مدارس دسته اول از محل مالیاتی که در هر محل به موجب قانون برقرار می‌شود پرداخته خواهد شد و در مورد مدارس دسته دوم به موجب قانون از مالکین دهکده و اهالی دریافت خواهد شد (مواد (۲۲) و (۲۳))، با این توجه و تأکید که «مکاتب و مدارس مجانی که به خرج دولت اداره می‌شوند فقط برای تمتع اطفال فقرا و اشخاصی است که رسماً عدم بضاعت آنها از طرف

۱. در لغتنامه دهخدا، شهریه به معنی ماه، مشاھر، سرماھی، ماهیانه، ماهیانه و مقرری که هرماه یکبار پرداخته شود، شهریه مدارس، پولی که شاگردان ماهیانه به مدرسه می‌پردازند، آمده است در این گزارش شهریه به مفهوم حق‌التعلیم یعنی وجوهی است که متعلم در ازای برخورداری از آموزش و خدمات مرتبط با آن، باید بپردازد.

2. http://en.wikipedia.org/wiki/Tuition_-_payments

مأمورین رسمی محلی تصدیق شده باشد»^۱ (ماده (۲۵)). اما «مخارج مدارس غیرمجانای دولتی از محل حق‌التعلیمی است که از شاگردان اخذ می‌شود و چنانچه کسری داشته باشد برعهده دولت است»^۲ (ماده (۲۴)).

قانون شورای عالی معارف مصوب ۲۰ حوت (اسفند) ۱۳۰۰، «تعیین شهریه شاگردان مدارس غیرمجانای دولتی» را از جمله وظایف شورای عالی معارف ذکر می‌کند (ماده (۱۲)، بند «۱۰»).

• آیین‌نامه طرز تقسیم کمک‌خرج به دانشجویان دانشسرای عالی مصوب ۱۷ اسفند ۱۳۰۸ در بخش مربوط به تعهدنامه، دانشجویان دبیری را مکلف می‌سازد تعهد بسپارند که «در صورتی که مایل به خدمت معلمی نباشم باید معادل خرج تحصیل دریافتی و شهریه خود را به صندوق بپردازم»^۳.

• قانون اجازه تأسیس دانشگاه تهران مصوب ۸ خردادماه ۱۳۱۳ از شهریه به‌عنوان «حقوقی که از محصلین دریافت می‌شود» یاد می‌کند (ماده (۸))، اما اساسنامه مؤسسه زبان‌های خارجی دانشگاه مصوب جلسه ۶۲۷ مورخ ۱۳۴۱/۶/۱۴ شورای دانشگاه مؤسسه را مکلف می‌کند که «...حقوق معلمان و کارکنان و سایر هزینه‌های خود را از محل شهریه‌ای که از داوطلبان تحصیل دریافت می‌دارد، تأمین کند» (ماده (۱۵)) و میزان شهریه‌ای که داوطلبان باید بپردازند هر سال قبل از شروع امتحانات ورودی مؤسسه به پیشنهاد رئیس دانشکده ادبیات و موافقت ریاست دانشگاه تعیین و اعلام می‌شود (ماده (۱۶)).

• قانون راجع به تأسیس شورای مرکزی دانشگاه‌ها مصوب ۹ آذر ۱۳۴۴، تعیین میزان حق‌التدریس و شهریه دانشجویان با توجه به پیشنهاد دانشگاه‌ها و مدارس عالی را از جمله وظایف و اختیارات این شورا اعلام می‌کند (ماده (۱۳) بند «۴») و اساسنامه دانشگاه صنعتی شریف^۴ مصوب صدویکمین جلسه مورخ ۱۳۴۴/۱۰/۱۸ شورای مرکزی دانشگاه‌ها تعیین «میزان ورودیه و شهریه دانشکده‌های مختلف را به پیشنهاد مسئول دانشگاه و تصویب هیئت‌امنا موکول می‌کند»^۵ (ماده (۲۰)).

۱. قبول محصلین بی‌بضاعت در مدارس متوسطه و عالی به‌طور مجانی، به‌موجب قانون مخصوص خواهد بود (ماده (۲۷)). به این ترتیب برای مدارس متوسطه و عالی اصل بر دریافت شهریه از متقاضی است.

۲. به‌رغم قانونگذار میزان حق‌التعلیم دریافتی لزوماً نمی‌تواند در حدی باشد که همه هزینه‌های جاری مدرسه را تحت پوشش قرار دهد.

۳. به‌موجب آیین‌نامه اصلاح قسمت اخیر ماده (۶) و ماده (۷) آیین‌نامه طرز تقسیم کمک‌خرج به دانشجویان دانشسرای عالی مصوب ۳ مهرماه ۱۳۱۷ کمیسیون فرهنگ مجلس شورای ملی جمله مذکور حذف و جمله «والاً از عهده پرداخت کلیه هزینه که دولت درباره من نموده است برآیم» اضافه شده است. همچنین آیین‌نامه اصلاحی مقرر داشته است: «دانشجویانی که داوطلب دبیری نباشند و در موقع ورود تعهد نسپارند، باید شهریه دانشسرای عالی را بپردازند» (ماده (۷) اصلاحی).

۴. دانشگاه صنعتی آریا مهر سابق.

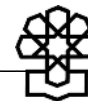
۵. اساسنامه‌های دانشگاه ملی ایران (مصوب جلسه ۹۹۸ مورخ ۸ آبان ۱۳۳۹ شورای عالی فرهنگ) و مدرسه عالی بازرگانی (مصوب هزاروششمین جلسه مورخ ۹ بهمن‌ماه ۱۳۳۹ شورای عالی فرهنگ) در مورد شهریه ساکت است. به همین نحو در قانون هیئت‌های امنای مؤسسات عالی علمی دولتی مصوب ۲۱ اسفندماه ۱۳۵۰ و قانون اصلاح پاره‌ای از مواد قانون هیئت‌های امنای مؤسسات عالی

- اساسنامه‌های مدرسه عالی مدیریت کرمان و آموزشگاه عالی کشاورزی همدان (مصوب جلسه ۲۹ مورخ ۱۳۴۸/۱۲/۱۹ شورای گسترش آموزش عالی) «تعیین میزان شهریه دانشجویان و پیشنهاد آن برای تصویب وزارت علوم و آموزش عالی» را از جمله اختیارات هیئت‌امنای این مؤسسات اعلام می‌کند (بند «ح» مواد (۱۱) و (۱۵) اساسنامه‌های مؤسسات مذکور).
- قانون راجع به تأسیس دبستان‌های چهار کلاسه ملی و دبیرستان‌های غیردولتی مصوب ۱۶ فروردین‌ماه ۱۳۳۵ به وزارت فرهنگ اجازه می‌دهد که «هریک از دبیرستان‌ها را که مقتضی بداند به صورتی اداره کند که در این‌گونه دبیرستان‌ها از دانش‌آموزان شهریه مناسبی، به تصویب شورای عالی فرهنگ در تهران و شعب آن در شهرستان‌ها، دریافت شود و وجوه حاصله از این بابت منحصراً به مصرف توسعه و تکمیل همان دبیرستان از حیث تهیه آزمایشگاه و کتابخانه و لوازم ورزشی و تربیتی در مرحله اول و چنانچه زائد آید در مرحله ثانی به مصرف تکمیل و توسعه ساختمان مدارس دولتی برسد» (ماده (۲)).^۱
- لایحه قانونی تأسیس دانشگاه پهلوی^۲ مصوب ۱۳۴۳/۳/۶ کمیسیون مشترک فرهنگ مجلسین شورای ملی و سنا «تعیین میزان شهریه و سایر وجوهی که دانشجویان باید بپردازند» را از جمله اختیارات هیئت‌امنای دانشگاه می‌داند (بند «۷» ماده (۷)) و قانون مربوط به درآمد و هزینه شاگردان کلاس‌های اختصاصی بزرگسالان حرفه‌ای بانوان مصوب ۱۳۴۳/۹/۲۲ مجلس شورای ملی به وزارت فرهنگ اجازه می‌دهد که «شهریه دریافتی از شاگردان را بر طبق آیین‌نامه‌ای که با موافقت وزارت دارایی تدوین شده و به تصویب شورای عالی فرهنگ رسیده است، منحصراً به مصرف و پرداخت حق‌التعلیم و هزینه‌های اداری و خرید و تعمیر وسایل کارگاه‌ها و پرداخت پول آب و برق کلاس‌های مذکور برساند» (ماده واحده).
- آیین‌نامه شورای عالی آموزش و پرورش مصوب ۱۷ شهریورماه ۱۳۴۵ کمیسیون آموزش و پرورش مجلس شورای ملی «تعیین میزان شهریه مدارس، طبق آیین‌نامه خاص، را از جمله وظایف شورای عالی ذکر می‌کند (بند «۷» ماده (۲)).

علمی دولتی مصوب ۱۶ مردادماه ۱۳۵۳، «تصویب میزان شهریه و نحوه وصول آن» در مجموعه وظایف و اختیارات اعلام شده برای آن هیئت‌ها دیده نمی‌شود.

۱. قانون مذکور نیز دانش‌آموزان با استعدادی که بضاعت کافی ندارند را از دانش‌آموزان شهریه‌پرداز مستثنا و تصریح می‌کند به اینکه این قبیل دانش‌آموزان مجانی یا با تخفیف مناسب پذیرفته می‌شوند و به آنان ممکن است کتاب و لوازم‌التحریر مجانی نیز از همین محل داده شود. در همین ارتباط دبیرستان‌های مورد اشاره موظف شده‌اند که به تناسب تعداد دانش‌آموزان خود لااقل ۳۰ درصد دانش‌آموزانی که بضاعت کافی ندارند را براساس آیین‌نامه اجرایی این ماده که به تصویب شورای عالی فرهنگ خواهد رسید قبول کنند (قسمت اخیر ماده (۲)).

۲. دانشگاه شیراز فعلی.

• قانون اداره امور دانشکده صنعتی زیر نظر هیئت‌امنا مصوب ۲۴ آبان ۱۳۴۵ مجلس شورای ملی اجازه می‌دهد که «وجوه حاصل از شهریه و درآمدهای کارگاه‌ها، آزمایشگاه‌ها و هدایای اشخاص و مؤسسات در حساب مخصوص نگهداری شده با پیشنهاد رئیس دانشکده و تصویب هیئت‌امنا به مصرف تکمیل و توسعه آن دانشکده»^۱ برسد.

• قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی مصوب ۳۰ تیرماه ۱۳۵۳، دانشجویان و هنرجویان را که بخواهند از تحصیلات مجانی استفاده کنند، مکلف می‌سازد که معادل دو برابر^۲ مدتی را که از تحصیل مجانی استفاده کرده‌اند، در دستگاه‌های دولتی و یا معرفی دولت در بخش خصوصی خدمت کنند و در صورت استنکاف هزینه تحصیلات مجانی را به تناسب مدتی که خدمت نکرده‌اند، به دولت بپردازند (ماده (۷))، اما دانشجویان و هنرجویان که مایل به استفاده از مزایای آموزش رایگان (موضوع ماده (۷) قانون) نباشند، باید شهریه اعلام شده از طرف وزارت علوم و آموزش عالی را هنگام ثبت‌نام بپردازند (تبصره «۱» ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی موضوع ماده (۸) قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی، مصوب ۱۳۵۴/۴/۱۲ کمیسیون‌های مجلسین).

• به موجب تبصره «۲» ماده (۱) آیین‌نامه مذکور «شهریه هنرجویان مؤسسات آموزش عالی هنری و دانشجویان مشمول آموزش رایگان در هر مؤسسه آموزش عالی خصوصی پس از بررسی وزارت علوم و آموزش عالی تعیین و پرداخت خواهد شد و افزایش یا کاهش آن نیز با وزارت مذکور خواهد بود.

آیین‌نامه همچنین مقرر داشته است که هزینه تحصیلی هر دانشجو یا هنرجو، که در صورت استنکاف مکلف به پرداخت آن خواهد بود، به وسیله وزارت علوم و آموزش عالی تعیین و دریافت خواهد شد (ماده (۶)).

• قانون تأسیس دانشگاه بین‌المللی ایران مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۹ «بررسی و تنظیم آیین‌نامه‌های اجرایی، مالی و اداری دانشگاه و عنداللزوم تعیین میزان شهریه» را از جمله وظایف شورای دانشگاه ذکر می‌کند (بند «۱۰» ماده (۹)) و قانون تشکیلات و وظایف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۷/۳/۳، تعیین مبانی محاسبه هزینه‌های خدمات تشخیصی و

۱. اساسنامه صندوق‌های رفاه دانشجویان مصوب ۱۳۵۲/۱۲/۲۷ کمیسیون‌های استخدام و سازمان‌های اداری، دارایی و علوم و آموزش عالی مجلسین شورای ملی و سنا، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی غیردولتی را مکلف می‌کند که از ۲ تا ۶ درصد کل درآمد و شهریه سالیانه دانشجویان خود را با تصویب هیئت‌امنا به حساب صندوق مربوط واریز کنند.

۲. تعهد خدمت دانشجویان و هنرجویان موضوع ماده (۷) به استناد لایحه قانونی اصلاح مواد (۷) و (۸) قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل و جوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۸/۷/۲۶ شورای انقلاب اسلامی به یک برابر مدت کاهش یافته و تبصره ماده مذکور مقرر داشته است که «آیین‌نامه مربوط به احتساب هزینه تحصیلات عالی و نحوه خروج از کشور افراد مذکور و نیز نحوه اشتغال آنان از طرف وزارت فرهنگ و آموزش عالی تهیه و پس از تصویب هیئت وزیران اجرا خواهد شد».

درمانی، دارویی و بهزیستی و تعیین تعرفه‌های مربوط در بخش دولتی و غیردولتی و تعیین شهریه آموزش‌های غیررسمی و آزاد در زمینه‌های مختلف علوم پزشکی را از جمله وظایف وزارت بهداشت ذکر می‌کند (بند «۱۵» ماده (۱)).

• در همین ارتباط، قانون تأسیس مدارس غیرانتفاعی مصوب ۱۳۶۷/۷/۱۹، «شهریه دریافتی از اولیای دانش‌آموزان» را از جمله منابع مالی آن مدارس می‌داند (ماده (۷)) و تعیین میزان شهریه قابل دریافت هر سال را به سطح آموزشی مدرسه و هزینه‌های سال قبل منوط می‌داند که به پیشنهاد مؤسس یا مؤسسان و تأیید آموزش و پرورش قطعیت می‌یابد (تبصره «۲» ماده (۷)).

علاوه بر دریافت شهریه، قانون به وزارت آموزش و پرورش اختیار داده است که به مدارس غیرانتفاعی کمک کند،^۱ که میزان و موارد کمک‌های مذکور در آیین‌نامه خاصی که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، مشخص خواهد شد^۲ (تبصره «۱» ماده (۷)) با این تأکید که شهریه و کمک‌های دریافتی از افراد خیر یا آموزش و پرورش تحت نظر شورایی مرکب از نماینده مؤسس یا مؤسسان، نماینده معلمان واحد آموزشی، دو نماینده انجمن اولیا و مربیان و مدیر واحد آموزشی هزینه خواهد شد^۳ (تبصره «۳» ماده (۷)).

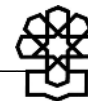
• کلیات آیین‌نامه تأسیس مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی مصوب چهل‌ویکمین جلسه مورخ ۱۳۶۴/۷/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی، «پیشنهاد میزان شهریه دانشجویان و آیین‌نامه چگونگی دریافت آن جهت تصویب به وزارت فرهنگ و آموزش عالی» را از جمله وظایف و اختیارات هیئت‌امنای این‌گونه مؤسسات عنوان کرده است (بند «۱۲» ماده (۹)).

• قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین، مصوب ۱۳۷۳/۱۲/۲۸ به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی وابسته به وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اجازه داده است که در قبال ارائه خدمات آموزشی، دوره‌های آموزشی (برگزاری) خاص، دوره‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در مقاطع مختلف تحصیلی و برگزاری دوره‌های شبانه و... به اشخاص حقیقی و حقوقی ... مبالغی براساس

۱. به‌ازای کمک‌های دریافتی از دولت یا افراد خیر و مؤسسات خیریه، مدارس غیرانتفاعی موظفند از دانش‌آموزانی که امکان پرداخت شهریه را ندارند، ثبت‌نام به‌عمل آورند (تبصره «۱» ماده (۱۳)).

۲. برنامه دوم توسعه مصوب ۱۳۷۲/۹/۲۰، به جهت تشویق بخش غیردولتی به سرمایه‌گذاری در زمینه آموزش عالی، دولت را موظف کرده است که «تسهیلات بانکی در اختیار دانشگاه‌های غیردولتی قرار دهد و آنها را از سایر حمایت‌های تشویقی برخوردار کند. همچنین به‌منظور کمک به دانشجویان دانشگاه‌های غیردولتی، دولت موظف شده است حتی‌المقدور تسهیلات بانکی به‌صورت وام بلندمدت در اختیار صندوق‌های رفاه دانشجویان دانشگاه‌های غیردولتی قرار دهد تا بخشی از دانشجویان این دانشگاه‌ها بتوانند با استفاده از این وام، شهریه خود را پرداخت و پس از فراغت از تحصیل به‌تدریج بازپرداخت نمایند (تبصره «۹۲»).

۳. شورای نظارت (موضوع ماده (۱۵) قانون) علاوه بر نظارت کلی و بازرسی و انجام دیگر وظایف مذکور در سایر مواد این قانون، به شکایات مربوط به عدم صدور مجوز و تعیین شهریه رسیدگی می‌نماید (ماده (۱۶)).

تعرفه‌هایی که به پیشنهاد مشترک وزرای مذکور به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، دریافت نمایند^۱ (ماده ۲۵ - الف)).

• آیین‌نامه اجرایی ماده (۳۵) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۲/۲/۲۴ هیئت وزیران تصریح دارد بر اینکه «شهریه تحصیلی دانشجویان موضوع این آیین‌نامه و هزینه‌های مربوط به تسهیلات رفاهی از قبیل خوابگاه، غذا و مانند آن به صورت ارزی و یا ریالی قابل وصول می‌باشد میزان این شهریه و دستورالعمل نحوه دریافت آن پس از تأیید هیئت امنای دانشگاه و تصویب هیئت وزیران تعیین می‌شود (ماده ۵)).

• تبصره «۴۸» قانون برنامه اول توسعه به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی اختیار داده است که در طول اجرای برنامه، دوره‌های شبانه و دوره‌های خاص تأسیس و هزینه‌های سرانه شبانه را با تأیید وزیران فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی حسب مورد از داوطلبان وصول کند، همین اختیار در تبصره «۸۷» قانون برنامه دوم توسعه مصوب ۱۳۷۳/۹/۳۰ و ماده (۱۵۲) قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ تکرار شده و در بند «ب» ماده (۵۰) قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱ مجلس شورای اسلامی توسعه یافته است.^۲

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری بخش اول

مرور مجموعه قوانین و مقررات آموزشی طی یکصد سال گذشته نشان می‌دهد که:

۱. برخورداری از آموزش رسمی از اساس مستلزم پرداخت هزینه بوده است و آموزش مجانی فقط افراد فاقد تمتع را شامل می‌شده است.

۲. شهریه‌های دریافتی مؤسسه‌های آموزشی تنها بخشی از هزینه‌های آموزشی است، به این لحاظ مابه‌التفاوت هزینه‌ها و درآمد در مؤسسات آموزش عالی دولتی از طریق دولت و در مؤسسه‌های آموزشی عالی غیردولتی از محل سایر درآمدها تأمین و جبران می‌شود.

۱. به موجب ماده (۳۵) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ متن زیر به‌عنوان بند «ج» به ماده (۲۵) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین الحاق شده است:

ج) دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی می‌توانند برای بخشی از هزینه‌های خود نسبت به پذیرش دانشجویان خارجی یا دانشجویان ایرانی که در دانشگاه‌های سایر کشورها در رشته تحصیلی مورد تأیید وزارت علوم و وزارت بهداشت مشغول به تحصیل هستند، اقدام کند. سقف درصد پذیرش دانشجو، ضوابط و دستورالعمل نحوه دریافت شهریه، شرایط پذیرش، میزان شهریه، سایر شرایط به پیشنهاد وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

۲. بند «ب» ماده (۵۰) - «... به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اجازه داده می‌شود از طریق تنوع‌بخشی به شیوه‌های ارائه آموزش عالی نسبت به برگزاری دوره‌های تحصیلی از قبیل شبانه، نوبت دوم از راه دور (نیمه‌حضور)، آموزش‌های مجازی، دوره‌های مشترک به دانشگاه‌های معتبر خارجی و دوره‌های خاص اقدام کرده و هزینه‌های مربوط را با تأیید وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی حسب مورد از داوطلبان اخذ و به حساب درآمد اختصاصی دانشگاه‌ها و اریز نمایند.

۳. مرجع تعیین شهریه، براساس قوانین مورد بحث، قوه مجریه بوده است که این اختیار حسب مورد از سوی شورای عالی معارف، شورای دانشگاه تهران، شورای مرکزی دانشگاه‌ها، هیئت وزیران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (و حسب مورد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) و هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی (هم مستقلاً و هم با تأیید وزرای ذیربط) اعمال شده است و ورود مستقیم قانونگذار به این حوزه تاکنون سابقه نداشته است.

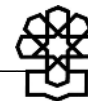
۴. برای تعیین شهریه در هیچ‌یک از قوانین و مقررات مورد بررسی شاخص یا شاخص‌های مشخصی معرفی نشده است. در این خصوص قانون تأسیس مدارس غیرانتفاعی مستثناست که تعیین میزان شهریه دریافتی هر سال را به سطح آموزشی مدرسه و هزینه سال‌های قبل منوط می‌کند.

۵. محل خرج شهریه‌های دریافتی از دانش‌آموزان و دانشجویان به صورت کلی «مخارج»، مؤسسه و به صورت‌های جزئی‌تر، پرداخت «حقوق معلمان و کارکنان و سایر هزینه‌ها»، پرداخت هزینه‌های مربوط به «توسعه و تکمیل (مؤسسه) از حیث تهیه آزمایشگاه و کتابخانه و لوازم ورزشی و تربیتی در مرحله اول و چنانچه زائد آید در مرحله ثانی (برای) تکمیل و توسعه ساختمان (مؤسسه)»، «منحصراً (برای) پرداخت حق‌التعلیم و هزینه‌های اداری و خرید و تعمیر وسایل کارگاه‌ها و پرداخت پول آب و برق کلاس‌ها»، «تکمیل و توسعه دانشکده» عنوان شده است.

بخش دوم - تعرفه‌های شهریه

تعرفه‌های شهریه برای دوره شبانه و مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی طی پانزده سال گذشته با تغییرات و نوسانات چشمگیری روبرو بوده است. این تغییرات و نوسانات را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. هیئت وزیران به وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اجازه داد که در قبال برگزاری دوره‌های شبانه در هر نیمسال مبلغی بین ۱۲۰,۰۰۰ تا ۳۵۰,۰۰۰ ریال برحسب نوع رشته و (پزشکی و غیرپزشکی) و مقطع (کاردانی و کارشناسی) به‌عنوان شهریه ثابت دریافت کنند. براساس همین مصوبه شهریه متغیر هریک از واحد دروس عمومی و نظری در دامنه ۱۸,۰۰۰ تا ۲۵,۰۰۰ و شهریه متغیر یک واحد درس عملی و تخصصی بین ۳۶,۰۰۰ تا ۴۸,۰۰۰ ریال تعیین شد (تصویب‌نامه ۳۷۹۴/ت ۱۵۱۵۷/ه مورخ ۱۳۷۴/۴/۱).
۲. به‌موجب تصویب‌نامه شماره ۲۴۱۳۶/ت ۱۶۲۶۸/ه مورخ ۱۳۷۵/۳/۲۹ هیئت وزیران شهریه ثابت دوره شبانه در مقطع کارشناسی ارشد برای هر نیمسال ۵۰۰,۰۰۰ ریال و شهریه متغیر برای هر واحد درس نظری، ۳۷,۵۰۰ ریال و شهریه متغیر برای هر واحد درس عملی عمومی ۵۰,۰۰۰

ریال و شهریه متغیر برای هر واحد درس اختصاصی ۱۰۰,۰۰۰ ریال تعیین شد.

۳. تصویبنامه شماره ۲۲۶۹۳/ت/۱۹۸۳۴ ه مورخ ۱۳۷۷/۵/۱۹، شهریه ثابت ورودی‌های سال تحصیلی ۱۳۷۷ - ۱۳۷۸ در دوره‌های کاردانی و کارشناسی غیرپزشکی را از ۱۲۰,۰۰۰ ریال به ۲۰۰,۰۰۰ ریال افزایش داد، اما هزینه‌های ثابت رشته‌های گروه پزشکی در دوره‌های کاردانی و کارشناسی به ترتیب در حد ۲۵۰,۰۰۰ ریال و ۳۵۰,۰۰۰ ریال ثابت نگاه داشته شد.

به موجب همین تصویبنامه شهریه هر واحد درسی نظری بین ۲۰,۰۰۰ تا ۴۰,۰۰۰ ریال و شهریه هر واحد درس عملی بین ۵۵,۰۰۰ تا ۶۵,۰۰۰ ریال تعیین و مقرر شد تشخیص شهریه دروس نظری و عملی برحسب دستورالعملی صورت گیرد که همه‌ساله حسب مورد از جانب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تدوین و ابلاغ می‌شود.^۱

تصویبنامه مذکور همچنین تصریح داشت بر اینکه «تا زمانی که تصویبنامه جدید در مورد شهریه دوره شبانه ابلاغ نشود، شهریه متغیر هر واحد درسی مشمول این تصویبنامه نسبت به شهریه متغیر سال قبل ۱۰ درصد افزایش می‌یابد».

براین اساس شهریه متغیر دانشجویان ورودی‌های سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ برحسب مورد به ترتیب به ۲۲,۰۰۰ و ۲۴,۲۰۰ ریال برای یک واحد درس عمومی، ۴۴,۰۰۰ و ۴۸,۴۰۰ ریال برای یک واحد درس پایه، اصلی و تخصصی و ۶۶,۰۰۰ و ۷۲,۶۰۰ ریال برای یک واحد درس عملی افزایش یافت.

۴. با تصویب قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷، ضمن تنفیذ اجازه برگزاری دوره‌های شبانه و خاص به دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی، اختیار تأیید میزان تعرفه پیشنهادی دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی مجری دوره‌های مذکور را حسب مورد به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی واگذار کرد.^۲

به همین لحاظ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری طی بخشنامه‌ای از کلیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های مجری دوره شبانه درخواست کرد که تعرفه‌های مورد نظر برای سال تحصیلی ۱۳۸۱ - ۱۳۸۲ را پس از تأیید کمیسیون دائمی هیئت‌امنا، به همراه گزارش توجیهی مربوط برای طی مراحل تصویب نهایی به وزارت مذکور ارسال کنند.^۳

مبتنی بر پاسخ‌های دریافتی با تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری^۴ شهریه ثابت برای

۱. به موجب دستورالعمل اجرایی تصویبنامه مذکور مصوب ۱۳۷۸/۵/۹ وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شهریه هر واحد درس عمومی ۲۰ هزار ریال، شهریه هر واحد درس پایه، اصلی و تخصصی ۴۰ هزار ریال و شهریه هر واحد درس عملی ۶۰ هزار ریال تعیین و مقرر شد تصویبنامه مذکور برای ورودی‌های سال‌های ۱۳۷۸ و بعد اعمال شود (بخشنامه شماره ۲/۲۲۴۰ مورخ ۱۳۷۸/۵/۲۴ معاون آموزشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی).

۲. قانون برنامه سوم توسعه، ماده (۱۵۲).

۳. بخشنامه شماره ۲/۹۲۶۴/۵۲۸۰ مورخ ۱۳۸۰/۵/۲۷ وزیر علوم، تحقیقات و فناوری.

۴. بخشنامه شماره ۱۵/۵۲۷۹ مورخ ۱۳۸۱/۱۰/۲۱ مشاور وزیر و مدیر کل دفتر هیئت‌های امنا و هیئت ممیزه مرکزی.

ورودی‌های سال تحصیلی ۱۳۸۲ - ۱۳۸۳ دوره کارشناسی بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار ریال و برای دوره کارشناسی ارشد بین ۲/۵ تا ۳ میلیون ریال تعیین شد. هزینه یک واحد درسی در دوره کارشناسی برای دروس عمومی بین ۴۰ تا ۶۰ هزار ریال، برای دروس پایه بین ۷۰ تا ۹۰ هزار ریال، برای دروس اصلی و تخصصی بین ۸۰ تا ۱۰۰ هزار ریال، برای دروس آزمایشگاهی و کارگاهی بین ۱۲۰ تا ۱۵۰ هزار ریال و برای پروژه بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار ریال تعیین شد. برای دوره کارشناسی ارشد، هزینه متغیر هر واحد درسی بین ۳۵۰ تا ۴۵۰ هزار ریال و هزینه هر واحد پایان‌نامه بین ۶۰۰ هزار تا یک میلیون ریال تعیین شد.

بر همین اساس شهریه ثابت و متغیر رشته‌های تحصیلی دوره نوبت دوم و شبانه گروه‌های آموزش غیرپزشکی برای ورودی‌های سال ۱۳۸۸ به شرح زیر تعیین شد:

(الف) شهریه ثابت هر نیمسال تحصیلی برحسب گروه‌های برنامه‌ریزی بین ۵۰۰,۰۰۰ تا ۱,۲۰۰,۰۰۰ ریال،

(ب) شهریه متغیر برای هر واحد درس عمومی بین ۶۰ تا ۷۰ هزار ریال، پایه نظری بین ۸۰ تا ۱۲۰ هزار ریال، اصلی و تخصصی و نظری بین ۱۰۰ تا ۲۲۵ هزار ریال، آزمایشگاهی و کارگاهی (با دو ساعت اجرا در هفته) بین ۱۳۰ تا ۲۵۰ هزار ریال، آزمایشگاهی و کارگاهی (با سه ساعت اجرا در هفته) بین ۱۵۰ تا ۳۵۰ هزار ریال و شهریه پروژه بین ۲۰۰ تا ۴۵۰ هزار ریال.^۱

در همین سال شهریه ثابت رشته‌های تحصیل دوره نوبت دوم (شبانه) دانشگاه‌های علوم پزشکی برای مقطع کاردانی ۴۲۵,۰۰۰ ریال و برای مقطع کارشناسی ۶۰۰,۰۰۰ ریال و شهریه متغیر برای هریک واحد دروس عمومی برحسب نظری و عملی بین ۵۰ تا ۱۴۰ هزار ریال، شهریه متغیر برای هریک واحد درس تخصصی برحسب نظری و عملی بین ۱۰۰ تا ۱۴۰ هزار ریال و شهریه هر واحد کارآموزی ۱۶۶ هزار ریال تعیین شد.^۲

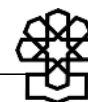
۱. به موجب بند «و» بخشنامه مذکور شهریه «سال‌های بعد متناسب با افزایش‌های قانونی مجدداً توسط هیئت امنای دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی بررسی و پیشنهاد می‌گردد».

۲. استثنای بر قاعده شهریه ثابت و متغیر دوره دکترای دامپزشکی است که برای ورودی‌های سال ۱۳۸۸ به شرح زیر تعیین شده است:

(الف) شهریه ثابت هر نیمسال ۳,۵۰۰,۰۰۰ ریال.

(ب) شهریه متغیر برای هر واحد درس عمومی ۱۰۰,۰۰۰ ریال، برای هر واحد پایه، اصلی و تخصصی و آزمایشگاهی و کارگاهی ۲۰۰,۰۰۰ ریال و برای هر واحد پروژه ۴۰۰,۰۰۰ ریال.

۳. سازمان سنجش آموزش کشور، دفترچه شماره ۲، راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون سراسری سال ۱۳۸۸ گروه‌های آزمایشی علوم انسانی، هنر و زبان‌های خارجی، ص ۱۲۰ تا ۱۲۲.

۲-۱. شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی

در سال ۱۳۷۶ شهریه ثابت مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی برحسب مؤسسه بین ۴۰ تا ۲۸۵ هزار ریال و شهریه متغیر هر واحد درس عمومی بین ۱۲ تا ۳۰ هزار ریال، هر واحد علوم پایه بین ۱۸ تا ۶۰ هزار ریال و شهریه هر واحد اصلی و تخصصی بین ۳۵ تا ۸۶۰ هزار ریال تعیین و مقرر شد تا زمان ابلاغ تعرفه‌های جدید شهریه متغیر برای هر سال به میزان ۱۰ درصد نسبت به سال قبل افزایش یابد.

در این سال دانشکده غیردولتی غیرانتفاعی اصول‌الدین از حیث میزان و نوع دریافت شهریه مستثناست؛ به این ترتیب که شهریه ثابت و متغیر دانشجوی در نیمسال‌های اول و دوم دوره تحصیلی را به ترتیب ۲۰۰ هزار ریال و ۲۰ هزار ریال، شهریه ثابت و متغیر دانشجوی در نیمسال‌های سوم و چهارم را به ترتیب ۲۵۰ هزار و ۲۵ هزار ریال و به همین نحو برای نیمسال‌های پنجم و ششم ۳۰۰ هزار و ۳۰ هزار ریال و برای نیمسال‌های هفتم و هشتم ۳۵۰ هزار و ۳۵ هزار ریال تعیین و اعلام کرده است.^۹

در سال تحصیلی ۱۳۸۰ - ۱۳۸۱ شهریه ثابت مؤسسات مذکور برای دوره کاردانی برحسب گروه‌های برنامه‌ریزی بین ۵۰۰ تا ۶۵۰ هزار ریال و شهریه ثابت دوره‌های کارشناسی بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار ریال تعیین شد. در همین حال شهریه متغیر هر واحد درس عمومی و پایه نظری به ترتیب ۳۵ هزار ریال و ۴۵ هزار ریال تعیین شد. همچنین شهریه یک واحد درس اصلی و تخصصی نظری بین ۵۵ تا ۶۵ هزار ریال و شهریه یک واحد درس نظری - عملی، آزمایشگاهی، کارگاهی و پروژه به ترتیب ۷۰، ۸۰، ۹۰ و ۱۱۰ هزار ریال تعیین شد.^{۱۰}

برای سال تحصیلی ۱۳۸۸ - ۱۳۸۹ تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی براساس گروه‌بندی خاصی انجام شد که به موجب آن ۱۸ مؤسسه آموزش عالی

-
۱. شهریه ثابت مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی رجاء قزوین، خیام مشهد و ...
 ۲. شهریه ثابت مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی کیش.
 ۳. شهریه آموزشکده، آمار و انفورماتیک سازمان سنجش آموزش کشور.
 ۴. شهریه مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی کیش.
 ۵. شهریه داده‌پردازی ایران وابسته به سازمان برنامه و بودجه.
 ۶. مؤسسه آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی کیش.
 ۷. شهریه آموزشکده آمار و انفورماتیک سازمان سنجش آموزش کشور.
 ۸. شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی شمال، علامه محدث نوری، کیش و ...
 ۹. سازمان سنجش آموزش کشور، دفترچه شماره ۲ راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی برای دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی سال ۱۳۷۶، ص ۹۲.
 ۱۰. سازمان سنجش آموزش کشور، دفترچه شماره ۲ راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی برای دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی سال ۱۳۸۰، ص ۱۲۳.

غیردولتی غیرانتفاعی در بند «الف» و بقیه مؤسسه‌های مذکور در فهرست مؤسسه‌های موضوع بند «ب» قرار گرفتند.

بر همین اساس شهریه ثابت و متغیر مؤسسه‌های غیردولتی غیرانتفاعی برحسب گروه‌های آموزشی و مقطع تحصیلی ورودی‌ها به شرح جداول زیر تعیین شد.^۱

جدول ۱. شهریه ثابت یک نیمسال برای سال تحصیلی ۱۳۸۸ - ۱۳۸۹

(هزار ریال)

مقطع	گروه مؤسسه	گروه آموزشی			
		علوم انسانی	علوم پایه	فنی و مهندسی	کشاورزی و منابع طبیعی
کاردانی	الف	۱۲۱۰	۱۲۷۶	۱۵۹۵	۱۳۷۵
	ب	۱۱۵۵	۱۲۱۰	۱۵۴۰	۱۳۲۰
کارشناسی	الف	۱۳۷۵	۱۴۳۰	۱۸۷۰	۱۵۴۰
	ب	۱۳۲۰	۱۳۷۵	۱۷۶۰	۱۴۸۵

جدول ۲. شهریه متغیر یک واحد درسی مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی

(هزار ریال)

در سال تحصیلی ۱۳۸۸ - ۱۳۸۹

نوع درس	گروه مؤسسه	عمومی	پایه نظری	اصولی و تخصصی نظری*	نظری ... عملی	عملی، آزمایشگاهی و کارگاهی (۲ ساعت اجرا)	عملی، آزمایشگاهی و کارگاهی (۳ ساعت اجرا)	کارورزی پروژه
ب	۷۷	۱۰۷	۱۲۲	۱۵۵	۲۲۰	۲۴۲	۲۳۲	۲۷۵

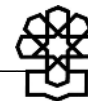
* شهریه دروس اصلی و تخصصی در گروه‌های فنی و مهندسی و هنر برای مؤسسه‌های موضوع بند «الف»، ۱۴۳,۰۰۰ و برای مؤسسه‌های موضوع بند «ب»، ۱۳۸,۰۰۰ ریال بوده است.

۲-۲. بررسی مقایسه‌ای شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی

از آنجا که میزان شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی مشابه (یا رقیب)، می‌تواند عاملی از عوامل مبنایی برای تعیین شهریه به حساب آید، مقایسه شهریه دانشگاه آزاد اسلامی با شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی روشنگر و تعیین‌کننده است.

در این خصوص بنابر اعلام اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی

۱. سازمان سنجش آموزش کشور، دفترچه شماره ۲، راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون سراسری سال ۱۳۸۸ گروه‌های آزمایشی علوم انسانی، هنر و زبان‌های خارجی، ص ۱۲۲.

غیرانتفاعی شهریه ثابت دانشگاه آزاد اسلامی برای مقطع کارشناسی در گروه فنی و مهندسی در سال ۱۳۸۲، یکونیم برابر شهریه ثابت مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی در همین مقطع و گروه بوده است، که این نسبت در سال ۱۳۸۸ به ۱/۷۵ برابر افزایش یافته است. این نسبت در گروه علوم پایه از ۱۵۵ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۱۹۲ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده است. اما این اختلاف در گروه علوم انسانی کمتر از دیگر گروه‌هاست، تا آنجا که شهریه دانشگاه آزاد اسلامی در سال ۱۳۸۲ در قیاس با شهریه مؤسسه‌های غیردولتی غیرانتفاعی در گروه علوم انسانی فقط ۱۹ درصد افزایش را نشان می‌دهد که این اختلاف در سال ۱۳۸۸ به ۳۵ درصد افزایش یافته است.

در مورد شهریه دوره‌های کاردانی، در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸ شهریه دانشگاه آزاد اسلامی در گروه فنی و مهندسی بین ۲۸ تا ۳۳ درصد در گروه علوم پایه ۴۹ درصد و در گروه علوم انسانی بین ۶ تا ۱۱ درصد نسبت به شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی فزونی داشته است.^۱

از حیث رقم مطلق شهریه، دانشگاه آزاد اسلامی «شهریه دانشجویان فعلی دانشگاه» در سال تحصیلی ۱۳۸۹ - ۱۳۹۰ را به شرح زیر اعلام کرده است:

الف) شهریه ثابت

۱. شهریه ثابت یک نیمسال تحصیلی در دوره کاردانی (اعم از پیوسته یا ناپیوسته) برحسب رشته بین ۱,۴۴۵,۰۰۰ ریال تا ۲,۷۳۴,۸۰۰ ریال،^۲
۲. شهریه ثابت دوره‌های کارشناسی (اعم از پزشکی و غیرپزشکی، پاره‌وقت و تمام‌وقت) بین ۱,۶۶۷,۶۰۰ ریال^۳ تا ۴,۶۸۴,۹۰۰ ریال،^۴
۳. شهریه ثابت رشته‌های دکترای حرفه‌ای مشتمل بر داروسازی، پزشکی، دندانپزشکی و دامپزشکی بین ۱۰,۱۴۱,۲۰۰ ریال^۵ تا ۱۲,۷۲۳,۵۰۰ ریال،^۶

۱. نامه شماره ۸۹/۶۹۲ مورخ ۱۳۸۹/۸/۸ دکتر علی آهون‌منش دبیرکل و رئیس شورای مرکزی اتحادیه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی غیرانتفاعی غیردولتی به محمدرضا رحیمی، معاون اول رئیس‌جمهور، ص ۴.
۲. بخشنامه شماره ۵۴۷۵/م مورخ ۱۳۸۹/۵/۳۰ رئیس دانشگاه آزاد اسلامی.
۳. برای رشته‌های دینی و عربی، زبان و ادبیات فارسی و...
۴. برای رشته‌های تربیت‌بدنی و علوم ورزشی، تربیت‌بدنی به مدیریت و...
۵. برای رشته موسیقی.
۶. برای رشته دکترای حرفه‌ای دامپزشکی.
۷. برای رشته‌های دکترای حرفه‌ای پزشکی و دندانپزشکی.

ب) شهریه متغیر

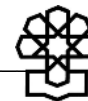
۱. شهریه یک واحد نظری در دوره‌های کاردانی پیوسته و ناپیوسته به ترتیب ۱۳۴,۷۰۰ و ۱۳۵,۹۰۰ ریال،
۲. شهریه یک واحد نظری در دوره‌های کارشناسی پیوسته و ناپیوسته به ترتیب ۱۴۵,۰۰۰ و ۱۶۵,۰۰۰ ریال،
۳. شهریه یک واحد نظری دوره‌های دکترای حرفه‌ای ۱۴۵,۰۰۰ ریال،
۴. شهریه یک واحد عملی عمومی، کارورزی، پایه اصلی و تخصصی در دوره‌های کاردانی پیوسته و ناپیوسته حسب مورد بین ۳۲۱,۷۰۰ و ۶۸۳,۵۰۰ ریال،
۵. شهریه یک واحد عملی در دوره کارشناسی پیوسته حسب مورد بین ۳۴۳,۴۰۰ و ۷۲,۹۳۰ ریال
۶. شهریه یک واحد عملی در دوره کارشناسی ناپیوسته بین ۳۷۴,۰۰۰ و ۷۷۹,۹۰۰ ریال،
۷. شهریه یک واحد عملی در دوره‌های دکترای حرفه‌ای حسب مورد بین ۳۴۳,۴۰۰ تا ۷۲۹,۳۰۰ ریال.

ما به‌ازای آموزش رایگان دانشجویان دانشگاه‌های دولتی نیز می‌تواند یکی از مؤلفه‌های مؤثر در تعیین شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی هم‌سطح به حساب آید. به این منظور بررسی تعرفه‌های بازخريد تعهد خدمت موضوع آموزش رایگان^۱ می‌تواند به تعیین شهریه مؤسسه‌های غیردولتی غیرانتفاعی کمک کند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ما به‌ازای شهریه دانش‌آموختگان مشمول آموزش رایگان، در سال ۱۳۸۸ را برای آن دسته از دانشجویان و دانش‌آموختگانی که مایل به بازخريد تعهدات خود هستند، در مقطع کاردانی برحسب گروه تحصیلی برای هر نیمسال بین ۹۲,۷۷۰ تا ۱۱۵,۶۵۰ ریال) و در مقطع کارشناسی برای هر نیمسال بین ۱,۳۸۷,۳۸۰ تا ۲,۲۳۵,۶۹۰ ریال (و برای هر واحد درسی بین ۱۱۵,۶۵۰ تا ۱۸۶,۳۱۰ ریال) تعیین کرده است. این ارقام برای ورودی‌های سال ۱۳۸۹، با افزایشی بیش از ۵۰۰ درصد در دوره کاردانی برای هر نیمسال به ۶,۶۷۵,۰۰۰ تا ۷,۶۶۲,۰۰۰ ریال (و برای هر واحد درسی بین ۵۵۶,۲۵۰ تا ۶۳۸,۵۰۰ ریال) و در دوره کارشناسی بین ۶,۹۹۷,۰۰۰ تا ۱۰,۶۰۷,۰۰۰ ریال (و برای هر واحد درسی بین ۵۸۳,۰۸۰ تا ۸۸۳,۹۱۷ ریال) افزایش یافته است^۲ که افزایشی غیرمعمول محسوب می‌شود، تا آنجا که اگر این ارقام بخواهد مبنا قرار گیرد، افزایش شهریه مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی هم‌سطح را تا حدود زیادی توجیه می‌کند.

۱. موضوع قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۴/۴/۱۲ کمیسیون‌های مجلس شورای ملی و سنا.

۲. بخشنامه شماره ۴۱/۵/۱۰۱۷۱۷ مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۹ معاون دانشجویی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

جمع‌بندی بخش دوم

بنابر اسناد موجود شهریه ثابت مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی در فاصله سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۸ بیش از سه برابر افزایش یافته و از متوسط رشد سالیانه‌ای بالغ بر ۲۶ درصد برخوردار بوده است. در همین فاصله شهریه متغیر برای دروس عمومی بیش از ۲۳۰ و برای دروس پایه اصلی و تخصصی بیش از ۱۲۰ درصد افزایش یافته است. به بیان دیگر شهریه متغیر دروس عمومی سالیانه به‌طور متوسط حسب مورد از رشدی ۱۵ تا ۱۹ درصدی برخوردار بوده است. بر همین اساس شهریه متغیر دروس پایه و تخصصی به‌طور متوسط حسب مورد به میزان ۱۰ تا ۱۲/۵ درصد رشد داشته است.

بخش سوم - جایگاه شهریه در برخی کشورهای خارجی

۳-۱. نقش شهریه در تأمین منابع مالی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی

شهریه یکی از منابع مالی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به حساب می‌آید. منابع اصلی دیگری از قبیل اعتبارات دولتی، کمک‌های بخش خصوصی، درآمد از طریق سرمایه‌گذاری‌ها، درآمد کسب شده از راه شرکت‌های وابسته به دانشگاه، گرانت‌ها و قراردادهای تحقیقاتی برای مؤسسات آموزشی وجود دارند. بنابراین هر تلاشی باید به‌منظور بهبود سطوح درآمدی از منابع جاری جهت حمایت از اهداف راه‌اندازی، نگهداری و توسعه کیفیت یادگیری و محیط آن در دانشگاه صورت بگیرد.

۳-۲. منابع درآمدی دانشگاه‌ها

امروزه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی جهت ایجاد درآمد از منابع مختلفی بهره می‌گیرند. کیفیت و کمیت این موضوع بستگی به بینش و مهارت کسب و کارانه مدیران دانشگاه‌ها دارد. به‌طور کلی مهمترین عوامل مؤثر بر درآمد دانشگاه عبارتند از:

- شهرت و اعتبار دانشگاه؛
- کمک‌های بخش دولتی به مؤسسات آموزشی؛
- کمک‌های بخش خصوصی و خیرین؛
- وقف؛
- درآمد از طریق سرمایه‌گذاری‌ها؛
- درآمد ناشی از شرکت‌های وابسته به دانشگاه؛
- گرانت و قراردادهای تحقیقاتی؛

● شهریه دانشجویی.

نسبت و سهم هریک از عوامل فوق بستگی به پیشتاز بودن آن دانشگاه در حوزه‌های مختلف دارد. بنابراین دانشگاه‌ها جهت بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌ها و امکانات موجود، باید برنامه‌ریزی راهبردی تدوین و اجرا کنند.

۳-۳. نسبت شهریه از کل درآمد دانشگاه

همان‌گونه که اشاره شد، امروزه منابع مالی دانشگاه‌ها تنها از طریق شهریه دانشجویان تأمین نمی‌گردد. بنابراین دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی باید به دنبال منابع مختلف راه‌های کسب درآمد باشند. مثلاً در دانشگاه‌های کانادا شهریه دانشجویان در حدود ۲۵ درصد از هزینه‌های کل دانشگاه را تحت پوشش قرار می‌دهند و دانشگاه‌ها از منابع دیگر نیز برای تأمین هزینه‌ها استفاده می‌کنند. همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌گردد سهم شهریه در درآمد دانشگاه به ماهیت آن مؤسسه دانشگاهی (اندازه آن مؤسسه، ترکیب برنامه‌ها، ساختار هزینه و...) برمی‌گردد.

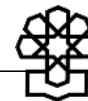
جدول ۳. درآمدهای شهریه‌ای به‌عنوان درصدی از کل هزینه‌ها در دانشگاه‌های کانادا در سال‌های مختلف (ارقام به درصد)

عنوان	۲۰۰۰-۱۹۹۹	۲۰۰۴-۲۰۰۳	۲۰۰۸-۲۰۰۷
دانشگاه مینه‌سوتا	۲۲	۲۵	۲۶
دانشگاه ونی‌پگ	۲۹	۳۴	۲۸
دانشگاه براندون	۲۴	۲۳	۲۱
دانشگاه اس‌تی‌بونیفیس	۱۷	۱۷	۱۴
دانشگاه کالج شمال	۸	۷	۵
کالج دوساله اسپینی بوین	۱۷	۱۴	۱۳
کالج رد ریور	۱۶	۱۴	۱۲
دانشکده فنی و حرفه‌ای	۱۴	۱۳	۱۲
مجموع دانشگاه‌ها	۲۳	۲۶	۲۶
مجموع کالج‌ها	۱۶	۱۴	۱۳
مجموع آموزش عالی	۲۲	۲۳	۲۲

Source: Levin, 2009,20.

۳-۴. منابع پرداخت شهریه

اگر برای تحصیل در دانشگاه شهریه‌ای وضع شود، هزینه آن بر دیگر هزینه‌های زندگی دانشجویی اضافه می‌شود که معمولاً دانشجویان از روش‌های زیر برای پرداخت هزینه شهریه استفاده می‌کنند:

- اسکولارشیپ^۱
- بورسیه^۲
- گرانت‌ها^۳ و^۴
- پس‌انداز و کمک‌های والدین^۵
- پس‌اندازهای شخصی^۶
- وام‌های دانشجویی دولتی^۷
- وام‌های مؤسسات مالی^۸
- وام‌های مؤسسات آموزشی^۹
- سرمایه‌گذاری شرکت‌ها^{۱۰}

میزان استفاده دانشجویان از منابع گوناگون و در دسترس بودن آنها برای پرداخت شهریه تحصیلی در همه کشورها یکسان نیست و به ساختار اقتصادی هر کشور و حمایت‌های بخش دولتی و خصوصی از فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی بستگی دارد.

1. Scholarships
2. Bursaries
3. Grants

۴. تفاوت گرانت و اسکولارشیپ و بورسیه گرانت و اسکولارشیپ هر دو کمک مالی برای دانشجویان جهت تکمیل آموزش است. هر دوی اینها نیاز به بازپرداخت نداشته و غالباً نیز از مالیات معاف هستند. گرانت پولی است که از سوی سازمان‌های غیرانتفاعی شبیه دولت، شرکت‌ها و بنیادها پرداخت می‌شود. گرانت‌ها برای پروژه‌های خاصی پرداخت شده و گزارشی نیز از سوی دریافت‌کننده گرانت باید جهت دریافت اعتبار ارائه شود. گرانت معمولاً برای دانشجویانی است که در دوره‌های اخذ مدرک تحصیلی و یا افرادی که نیاز به منابع مالی جهت راه‌اندازی کسب‌وکار و یا حادثه‌دیدگان و قربانیان یک بلا پرداخت می‌شود. بورسیه جهت تأمین نیازهای مالی در امور تحصیلی برای فرد پرداخت می‌شود. به‌طور خلاصه:

• گرانت‌ها کمک‌های مالی هستند که برای افراد در حوزه‌های مختلفی مانند آموزش، پروژه یا در شغل و کسب‌وکار خاصی پرداخت می‌شود. اما اسکولارشیپ منحصرأً به قشر دانش‌آموز یا دانشجو پرداخت می‌شود.

• گرانت پیش‌شرط و شرایط خاصی برای پرداخت ندارد، اما اسکولارشیپ مقررات سختی دارد و افراد برای دریافت باید نمراتی را در سطوح معینی کسب کنند.

• گرانت برای افرادی پرداخت می‌شود که قادر نیستند بخشی از هزینه‌های تحصیل را پرداخت کنند اما اسکولارشیپ برای دانشجویانی پرداخت می‌شود که در زمینه‌های تحصیلی و یا گاهی ورزشی پیش‌تاز باشند.

• گرانت برای هر دانشجویی با معیارهای متفاوتی اعطا می‌شود، اما اسکولارشیپ برای ورود به دانشگاه یا مؤسسه آموزشی و تحصیل موفقیت‌آمیز در آن پرداخت می‌شود.

• اسکولارشیپ به‌منظور موفقیت و برتری تحصیلی اعطا می‌شود درحالی که بورسیه براساس نیاز مالی پرداخت می‌شود. برای دریافت بورسیه ممکن است نیاز به تکمیل فرم و بیان وضعیت مالی باشد. بنابراین اسکولارشیپ براساس شایستگی تحصیلی و آکادمیک و یا برمبنای ترکیبی از شایستگی آکادمیک و سایر عواملی از قبیل فعالیت‌های فوق برنامه‌ای یا برای استاد یا برنامه‌ای تعیین شده باشد.

5. Parents' Money
6. Student Savings
7. Government Student loans
8. Financial Institution loans
9. Educational Institution loans
10. Company Funding

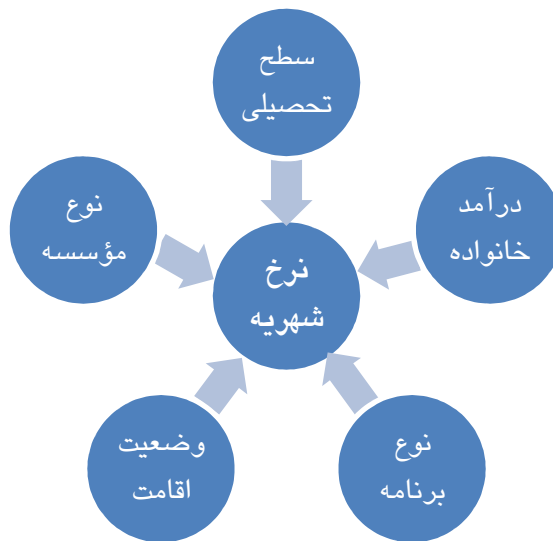
۳-۵. تعیین شهریه

در بسیاری از کشورها عامل اصلی تعیین‌کننده میزان شهریه، بودن یا نبودن درآمدهای دیگر دانشگاه نیست؛ بلکه بیشتر، تقاضا برای ورود به هر مؤسسه خاص یا تعداد دانشجویان متقاضی ورود به آن مؤسسه، میزان شهریه را تعیین می‌کند. بدین‌سان دانشگاه‌های ثروتمند و معروف - مانند هاروارد، پرینستون، ییل و استنفورد - بالاترین میزان شهریه را نیز تعیین می‌کنند. دانشگاه‌های خصوصی محلی، که با امکانات فقیرانه خود منابع ناچیز دیگری بجز شهریه در اختیار ندارند، گاه ناگزیر از آن هستند که کمترین میزان شهریه را دریافت کنند.

۳-۶. عوامل مؤثر در تعیین میزان شهریه

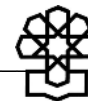
میزان شهریه می‌تواند برحسب عوامل مختلفی چون، سطح تحصیلی، نوع یا هزینه‌های هر برنامه تحصیلی، درآمد خانواده، وضعیت اقامت و علاوه بر آن، به واسطه نوع مؤسسه تغییر کند (نمودار ۱).

نمودار ۱. عوامل تعیین‌کننده میزان شهریه

الف) برحسب سطح

شهریه می‌تواند برای دو سال نخستین تحصیلات، کمتر و برای دو سال پایانی آن، بیشتر و برای تحصیلات تکمیلی، باز هم بیشتر باشد. پاره‌ای از عوامل اصلی این تفاوت، رابطه آن با هزینه‌هاست: تحصیلات سال‌های نخستین، با کلاس‌های معمولاً پرجمعیت‌تر و به‌کارگیری بیشتر هیئت علمی کمکی با دستمزد کمتر و حتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی که معمولاً با کلاس‌های کوچک‌تر و

هیئت علمی گران‌تر برگزار می‌شود و بنابراین، توجیهی بر تفاوت نرخ شهریه خواهد بود. علاوه‌بر این، دانشجویانی که پس از یک یا دو سال ترک تحصیل می‌کنند، احتمالاً منافی کمتر از سهم نسبی خود را به شکل فرصت‌های اشتغال و درآمد کسب خواهند کرد و بدین ترتیب، برای آنان مناسب‌تر است، شهریه کمتری بپردازند.

ب) برحسب هزینه برنامه تحصیلی

شهریه می‌تواند برحسب برنامه تحصیلی تفاوت داشته باشد و برای برنامه‌های پرهزینه‌ای، چون: مهندسی، پزشکی، دندانپزشکی و معماری شهریه بیشتری دریافت شود. این‌گونه برنامه‌های تحصیلی پرهزینه معمولاً جزء تحصیلات تکمیلی هم قرار می‌گیرند.

ج) برحسب محل سکونت

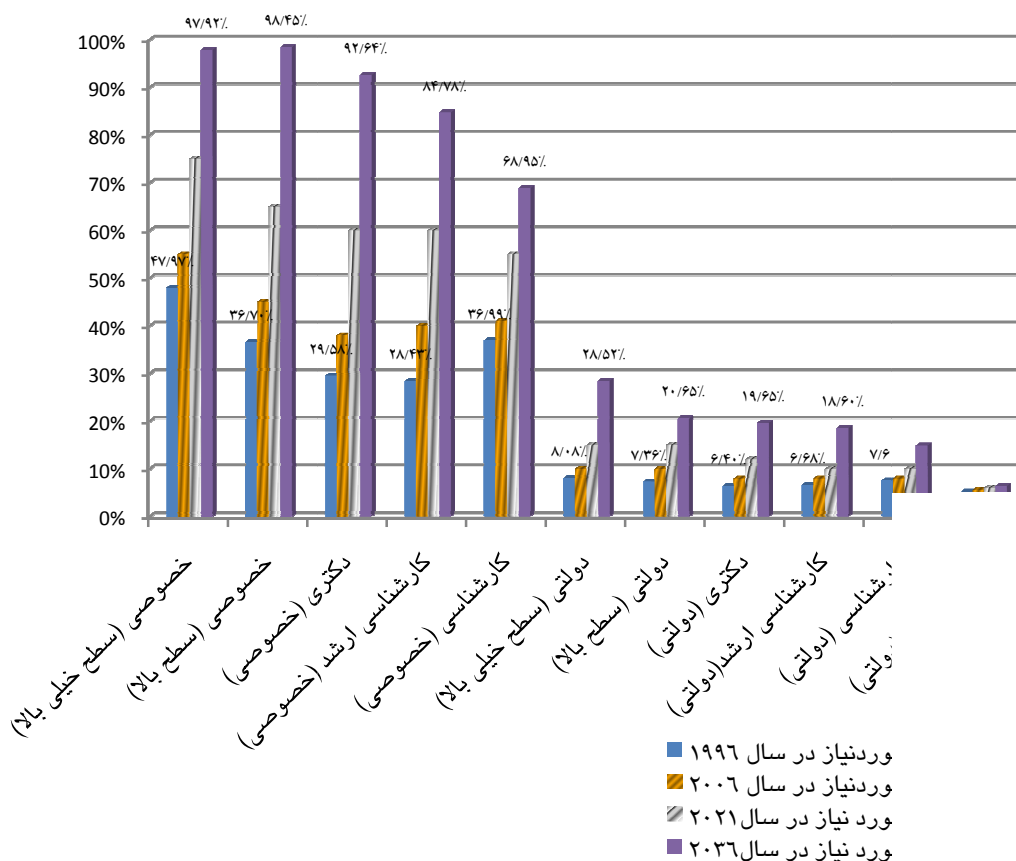
در بسیاری از کشورها نرخ شهریه دانشگاه‌ها معمولاً برای دانشجویانی که خانواده‌شان در کشور یا استانی که تأمین هزینه‌های تحصیل را برعهده دارد، زندگی نمی‌کنند، بالاتر است. مثلاً در آمریکا میزان شهریه برای دانشجویان غیرایالتی یا دانشجویان غیرمقیم، تقریباً در کلیه مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌های دولتی، به میزان دو تا سه برابر از شهریه دانشجویان بومی بیشتر است. در بسیاری از کشورهای منطقه یورو^۱ نیز این نوع تفاوت در دریافت شهریه از دانشجویان وجود دارد. با توجه به سیاست بومی‌گزینی در دانشگاه‌ها به‌ویژه در سطح کارشناسی، این رویکرد برای دانشگاه‌های کشورمان نیز می‌تواند مناسب باشد تا دانشجویان تشویق شوند در محل زندگی خویش به کسب تحصیلات دانشگاهی بپردازند و از مهاجرت به شهرهای دیگر که تبعات و پیامدهای مختلف فرهنگی، اجتماعی و روانی نیز دارد، جلوگیری شود.

د) برحسب درآمد خانواده

از آنجا که بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌های کلان کشور براساس درآمد خانواده‌ها تعیین می‌شود، میزان توانایی پرداخت شهریه دانشجویان نیز بر مبنای درآمد خانواده‌هایشان است. بنابراین باید نسبتی بین درآمد کل یک خانواده و میزان شهریه پرداختی باشد. پس یکی از ملاک‌ها و معیارهای تعیین نرخ شهریه و افزایش آن براساس درآمد خانواده به‌ویژه خانواده در سطح متوسط باشد. به‌طور کلی بین میزان افزایش شهریه، مقدار تورم و درآمد خانواده‌ها تعادل

منطقی برقرار گردد و در تعیین میزان شهریه باید به توانایی مالی و توان پرداخت آنها نیز توجه شود. در مناطقی که درآمد خانواده‌ها پایین باشد می‌توان قیمت متعادل‌تری برای شهریه در نظر گرفت و یا از طریق طرح‌هایی چون وام و کمک‌هزینه تحصیلی به حمایت از آنها پرداخت. در نمودار ۲ سهم درصدی از درآمد خانواده‌ها در کشور کانادا که برای پرداخت شهریه مورد نیاز است، نمایش داده شده است. در این شکل سهم درآمد خانواده متوسط برای پرداخت شهریه مؤسسات مختلف خصوصی و دولتی سطح بالا و خیلی بالا در طی چهار سال مختلف مشخص شده است.

نمودار ۲. سهم درصدی درآمد خانواده متوسط برای پرداخت شهریه مورد نیاز
(چنانچه نرخ افزایش ۱۹۹۶-۲۰۰۶ ادامه یابد)

خلاصه این نمودار در جدول ۴ نمایش داده شده است.